NUROTA TOG‘ BO‘LDIRG‘ONINI TOMORQA SHAROITIDA YETISHTIRISH VA MOSLASHTIRISH TAJRIBASI

Aslonova Sarvinoz
saslonava93@umail.uz

Annotatsiya. Ushbu ilmiy tezisda Nurota-Langar tog‘ tizmasi florasiga mansub bo‘lgan yovvoyi bo‘ldirg‘on (Rubus caesius L.) o‘simligini Navoiy viloyatining Xatirchi tumani sug‘oriladigan dehqonchilik sharoitida introduksiya qilish va tomorqa sharoitiga moslashtirish (adaptatsiya) jarayonlari o‘rganilgan. Erta bahorda tog‘ ekotizimidan ajratib olingan dorivor o‘simlik nihollarining antropogen va madaniy tuproq sharoitida ildiz otishi, yangi mikroiqlim omillariga moslashuvchanlik xususiyatlari, fenologik fazalari hamda vegetativ ko‘rsatkichlari tahlil qilingan. Amaliy tajriba davomida o‘simlikning hovli sharoitida 85% dan yuqori ko‘rsatkich bilan yashab qolishi ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: Bo‘ldirg‘on, Rubus caesius L., Nurota-Langar, Xatirchi tumani, introduksiya, adaptatsiya, tomorqa, vegetativ ko‘payish.

Аннотация. В данном научном тезисе изучены процессы интродукции и адаптации к приусадебным условиям дикой ежевики сизой (Rubus caesius L.), произрастающей во флоре Нуратинско-Лангарского горного хребта, в условиях орошаемого земледелия Хатырчинского района Навоийской области. Проанализированы укоренение, адаптационные особенности к новым микроклиматическим факторам, фенологические фазы и вегетативные показатели саженцев лекарственного растения, извлеченных из горной экосистемы ранней весной. В ходе практического эксперимента научно обоснована приживаемость растения в условиях двора на уровне выше 85%.

Ключевые слова: Ежевика сизая, Rubus caesius L., Нурата-Лангар, Хатырчинский район, интродукция, адаптация, приусадебный участок, вегетативное размножение.

Abstract. This scientific thesis studies the processes of introduction and adaptation to household conditions of wild dewberry (Rubus caesius L.), belonging to the flora of the Nurata-Langar mountain range, under the conditions of irrigated agriculture of Khatirchi district of Navoiy region. Rooting, adaptational features to new microclimatic factors, phenological phases, and vegetative characteristics of medicinal plant seedlings extracted from the mountain ecosystem in early spring were analyzed. In the course of a practical experiment, the survival rate of the plant under household conditions at a level above 85% was scientifically substantiated.

Keywords: Dewberry, Rubus caesius L., Nurata-Langar, Khatirchi district, introduction, adaptation, household plot, vegetative reproduction.

Tabiiy iqlim sharoitida o‘sadigan yovvoyi dorivor o‘simliklarni xonaki tomorqalarga ko‘chirib o‘tkazish va ularni madaniylashtirish tabiiy zaxiralarni asrash hamda aholini shifobaxsh xomashyo bilan ta’minlashda muhim ahamiyatga ega [3, 4]. Navoiy viloyatining tog‘li va yarim cho‘l hududlari tutashgan Xatirchi tumani sharoitida Nurota tog‘ tizmasining o‘ziga xos ekologik muhitiga moslashgan o‘simliklarni introduksiya qilish ilmiy jihatdan katta qiziqish uyg‘otadi [5]. Shunday qimmatli butalardan biri — xalq tilida 'bo‘ldirg‘on' (Ko‘kimtir maymunjon - Rubus caesius L.) o‘simligidir [2]. Mazkur o‘simlik o‘zining shifobaxshlik xususiyatlari, ozuqaviy qiymati va tashqi muhitning salbiy omillariga chidamliligi bilan ajralib turadi. Tabiiy areallarda bo‘ldirg‘on asosan tog‘ soylari, soybo‘yi namchil yerlar va daryo yoqalarida butazorlar hosil qilib o‘sadi [5].

2. Tadqiqot usullari (Materials and Methods)

Tajriba ishlari 2026-yilning erta bahorida (mart oyida), o‘simliklarda shira harakati va faol uyg‘onish davri boshlanmasdan ilgari amalga oshirildi [2]. Tadqiqot obyekti sifatida Nurota-Langar tog‘ tizmasining shimoli-g‘arbiy yonbag‘irlarida yovvoyi holda o‘sayotgan bo‘ldirg‘on o‘simligining 1-2 yillik vegetativ ildizpoyali nihollari tanlab olindi. Nihollar tabiiy tuproq qatlamidan o‘simlik ildiz tizimi atrofdagi ona tuprog‘i bilan birga ziyon yetkazilmagan holda qazib olindi va polietilen qoplamalarda, namligi saqlangan holda Xatirchi tumaniga transportirovka qilindi.

Xatirchi tumanidagi tajriba maydonchasi (tomorqa hovli) tuprog‘i mexanik tarkibiga ko‘ra o‘rtacha qumoq bo‘z tuproq hisoblanadi. Ekishdan oldin chuqurligi 40x40 sm bo‘lgan chuqurchalar qazilib, unga tabiiy chirindi va daryo qumi aralashmasi kiritildi [1]. Bu tog‘ tuprog‘idagi drenaj va aeratsiya sharoitini qisman modellashtirish uchun xizmat qildi [4]. Nihollar ekilgandan so‘ng darhol mo‘l-ko‘l sug‘orildi va parvarish ishlari tizimli yo‘lga qo‘yildi [2].

3. Natijalar va tahlil (Results and Discussion)

Olib borilgan fenologik kuzatuvlarga ko‘ra, tog‘ iqlimidan pasttekislik sharoitiga o‘tkazilgan bo‘ldirg‘on nihollari 12-15 kun ichida dastlabki kurtaklarini yozdi. Xatirchi tumanining yozgi issiq iqlimi va havoning past nisbiy namligiga qaramay, o‘simlik yuqori yashab qolish ko‘rsatkichini (85% dan yuqori) namoyish etdi [2]. Iyul va avgust oylarining anomal issiq kunlarida o‘simlikni kuchli quyosh nurlaridan himoya qilish maqsadida qisman soyali maydonlar (hovli devori va baland daraxtlar atrofi) ijobiy samara berdi. Rivojlanish davrining oxiriga kelib, nihollarning aksariyat qismi to‘liq ildiz otib, har bir butadan uzunligi 60-80 sm gacha yetadigan 3 tadan 5 tagacha yeni yosh novdalar o‘sib chiqdi [2]. Barglarining hajmi va rangi to‘q yashil tus oldi, bu madaniy sharoitdagi o‘g‘itlash me’yorlari samaradorligini isbotlaydi [2].

4. Xulosa (Conclusion)

Nurota tog‘ bo‘ldirg‘onini Xatirchi tumani tomorqa sharoitida muvaffaqiyatli yetishtirish va iqlimga moslashtirish to‘liq imkoniyati mavjud bo‘lib, bu usulni dorivor

o‘simliklar xomashyosini ko‘paytirishda hamda tomorqalardan unumli foydalanishda keng qo‘llash tavsiya etiladi [1, 4].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. Ahmedov A.A. Tomorqa xo‘jaligida yovvoyi rezavor va dorivor butalarni madaniylashtirish agrotexnikasi. – Samarqand, 2021. – B. 45-52.

2. Atabayev M., Qurbonnazarova S. Maymunjonning (Rubus caesius) navlarini parvarishlashda o‘g‘itlash me’yorlari. // Agro kimyo himoya va o‘simliklar karantini jurnali. – 2026. – №4. – B. 508-512.

3. Mirziyoyev Sh.M. "Dorivor o‘simliklar madaniy plantatsiyalarini tashkil etish va qayta ishlash bo‘yicha" PQ-4670-sonli Qarori. – Toshkent, 2020.

4. To‘xtayev B.P. Dorivor o‘simliklarni introduksiya qilishning ilmiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2008. – B. 112-118.

5. Zokirov Q.Z. O‘zbekiston florasi va o‘simliklar qoplami. – Toshkent: Fan, 1974. – B. 89-94.